

Darja Radović Mahečić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb – vanjski suradnik

Graditeljska obitelj Carnelutti (1879.–1947.)

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 14. 9. 2009. – Prihvaćen 20. 10. 2009.

UDK: 72 Carnelutti

Sažetak

Ime graditeljske obitelji Carnelutti nezaobilazno je kada je riječ o arhitekturi gradova i mjesta sjeverozapadne Hrvatske potkraj 19. i na početku 20. stoljeća. Za svojega skoro sedam desetljeća dugog djelovanja i kroz dvije generacije Carneluttijevi su ostvarili preko dvije stotine građevina, od kojih mnoge čine snažna uporišta u slici Zagreba, a osobito manjih gradova i mjesta. Obitelj dolazi iz talijanske pokrajine Friuli (Furlanije), koja je tijekom povijesti bila poprište snažnih migracijskih procesa. Začetnik graditeljske tvrtke Gjuro Carnelutti (1854.–1928.) u rodnoj je Furlaniji izučio za zidara i kontinuirano se usavršavao na gradilištima. U Hrvatsku je stigao u povodu obnove proštenišne župne crkve u Mariji Bistrici, koju je vodio njemački arhitekt Hermann Bollé, uz kojeg je vezan početak njegove karijere u Hrvatskoj. Baš kao i Bollé, Carnelutti se 1879. nastanio u Zagrebu i osnovao tvrtku »Gjuro Carnelutti graditelj u Zagrebu« te razvio svestranu građevnu aktivnost. U početku samo gradi, no uskoro projektira i gradi, uglavnom po Zagrebu, koji se nakon potresa 1880. intenzivno obnavljao i širio. Carnelutti postupno usvaja aktualan arhitektonski jezik te gradi ljetnikovce na sjevernim obroncima, elegantne trokatnice na trgovima duž reperezantativnog perivojnog okvira novog središta grada, Zagrebačke zelene potkove, te skromnije jednokatne i dvokatne stambene zgrade u manjim ulicama u zapadnom dijelu grada. Kvaliteta njegovih gradnji, prepoznatljiv odabir stila neorenesanse i podizanje nekih od prvih javnih građevina u manjim gradovima (npr. Zorin-dom u Karlovcu, Gradska štedionica i Realna gimnazija u Koprivnici), a osobito industrijski pogoni (Danica u Koprivnici, pojedine faze velikih tvorničkih pogona u Zagrebu) uvrstili su njegovo ime u poglavlja koja sumiraju arhitekturu historicizma u Hrvatskoj. Gjuro Carnelutti u tom kontekstu predstavlja svojevrsan izuzetak, jer je odradivao poslove kakve je u drugim prilikama dobivala mlada generacija školovanih arhitekata,

koja je baš u to doba stizala iz inozemstva s diplomama i ciljem da se pozicionira znanjem i djelovanjem na hrvatskoj arhitektonskoj sceni. Carnelutti je uspješno poslovao dok određene granice između graditelja i arhitekta još nije bilo, no kada su ga zahtjevniji projekti u Zagrebu stali zaobilaziti, djelovanje je usmjerio na manje gradove, do potpunog povlačenja 1909. godine. Posljednja značajna građevina u Zagrebu, kuća Sonnenberg iz 1907., pokazuje snažnu promjenu ukusa i zaokret prema secesiji. Gjuro Carnelutti i njegova plodna projektantsko-izvođačka tvrtka predstavljaju u nas važan most između cehovskih graditelja i profesionalnih arhitektonskih atelijera. Tvrtku su pod nazivom »Braća Carnelutti« nastavili njegovi sinovi. Stariji Ubaldo (1877.–1953.) je graditelj školovan u Zagrebu i na Tehničkoj visokoj školi u Klagenfurtu i radio je kao voditelj poslova. Poznatiji je mlađi sin inženjer Amadeo Carnelutti (1885.–1955.), koji je gimnaziju završio u Grazu, a 1907. diplomirao građevinarstvo na Tehničkoj visokoj školi u Minchenu, gdje je bio asistent profesora E. Mörscha do preuzimanja očeve tvrtke u Zagrebu 1909. godine. Raspon poslova tvrtke bio je i dalje širok: od gradnje najamnih stambenih i reprezentativnih javnih zgrada te brojnih nadogradnji i pregradnji (npr. današnja kazališta Gavella i Kerempuh ili Robna kuća Nama) do izvedbe niskogradnji, jer Amadeo je dobro poznao novu građevnu tehnologiju i slovio je za izuzetna statičara. Njegove najznačajnije projekte i izvedbe podvlačimo pod nazivnik art décoa, poput očuvana interijernog uređenja Marićeva prolaza iz 1930. i elegantne poslovno-stambene zgrade La Nazionale u Gajevoj ulici iz 1938. godine. Bio je visoki dužnosnik Središnjeg ureda za osiguranje radnika i potpredsjednik Trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu (1923.–1928.). Osuđen je 1945. zbog suradnje s fašističkom Italijom, no zapošljava se u Institutu za naftu u Zagrebu, a tvrtka »Carnelutti« s radom formalno prestaje tek 1947. godine.

Ključne riječi: Carnelutti, Zagreb, arhitektura, historicizam, art deco

Omiljelo marijansko svetište sjeverne Hrvatske Marija Bistrica bila je potkraj 19. stoljeća poprište snažne graditeljske aktivnosti. Riječ je o opsežnoj programatskoj obnovi i proširenju proštenišne župne crkve, koja je započela 1874., a prema projektu njemačkog arhitekta Hermanna Bolléa odvijala se od 1879. godine. On je za studijskog boravka u Italiji 1875.–1876. upoznao stratege hrvatskoga kulturnog života biskupa Josipa Jurja Strossmayera te ministra obrazovanja i kulture Izidora Kršnjavog, koji se potom zauzeo za njegovu arhitektonsku karijeru.¹ Tako se Bolléov životni put, neposredno iz atelijera bečkog arhitekta Friedricha von Schmidta

(koji mu je dopuštao tek nadziranje i detaljiranje njegovih vlastitih radova), nastavio u Hrvatskoj. Obnova hodočasničke crkve u Mariji Bistrici bila je Bolléu prva samostalna gradnja i na njoj je sudjelovao velik broj zidara, klesara i kamenara, majstora umjetničkog obrta i dekorativnih slikara.² Na trgu pred crkvom u Mariji Bistrici bila je tijekom obnove, prema srednjovjekovnoj tradiciji, organizirana klesarska radionica –*Bauhütte*, svojevrsna škola klesarskih majstora, koji će u narednim godinama raditi na mnogobrojnim gradnjama i obnovama sakralnih spomenika, a neki od sudionika postat će učitelji na Obrtnoj školi osnovanoj 1882. u Zagrebu.³

Zidarski majstori i drugi obrtnici u Bistricu su pristizali sa svih strana, a mnogi se, poput Bolléa, stalno nastanjuju u Hrvatskoj. Karijeru je u Bistrici započeo i Gjuro Carnelutti, majstor zidar i graditelj, koji je iz Furlanije za sobom povukao veću grupu svojih zemljaka. Tijekom povijesti ta je talijanska pokrajina bila područje snažnih migracijskih procesa, a od sredine 19. stoljeća furlanijski poduzetnici, željezničarski inženjeri, ali i graditelji i kamenoklesari prisutni su u nizu obližnjih zemalja, pa tako i u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji.⁴ Među rijetke atribuirane građevine iz 1880-ih i 1890-ih u Sisku pripadaju one furlanijskog graditelja Andrea Colussija (od 1905. spominje se i Pero Colussi).⁵ Mnoge od njih A. Colussi je sam projektirao (stambene jednokatnice s neobaroknim elementima na pročelju u Kranjčevićevoj ulici, možda i bolnicu u Strossmayerovoj ulici), a neke je samo gradio (npr. Vojarnu Kune Waidmanna u Lađarskoj ulici).⁶ Istodobno u Zagrebu djeluje poduzetnik Emanuel Priester iz Furlanije, za kojega je 1877. Franjo Klein projektirao kuću u Ilici 12,⁷ a 1892. Hönigsberg i Deutsch palaču na Strossmayerovu trgu 2.⁸ U Zlataru nailazimo na ime graditelja Lazarinija, koji je ovdje 1910. bio angažiran na gradnji Sokolskog doma.⁹ Ljudevit Pierotti, koji je u Bistrici izvodio mnoge kiparske i klesarske dekorativne radove, u Zagrebu je 1908. osnovao poduzeće »Prva hrvatska mramorna industrija, proizvod cementne robe i glavno skladište građevnog materijala. Kiparstvo i klesarstvo«. ¹⁰ Prezimena talijanskih graditelja spominju se i u Krapini, Koprivnici, Vinkovcima, Karlovcu, Daruvaru, Bjelovaru, Delnicama, itd.¹¹

Gjuro Carnelutti – od majstora zidara do gradskoga graditelja

Ime graditeljske obitelji Carnelutti nezaobilazno je kada je riječ o građevinama podignutima u mjestima i gradovima kontinentalne Hrvatske zahvaljujući građanskom dinamičnom duhu kraja 19. i početka 20. stoljeća, kada su se rezultati modernizacije već višestruko i jasno pokazivali.¹² Začetnik tvrtke, koja će djelovati gotovo sedam desetljeća, bio je Gjuro Carnelutti (Đuro, Giorgio, Georg; Gemon, 1. IX. 1854. – Zagreb, 7. I. 1928.). On je izučio zidarski zanat, radio kao palir u Udinama i kontinuirano se usavršavao na gradilištima,¹³ a u Zagreb je stigao preko Marije Bistrice 1879. godine, baš kao i arhitekt Hermann Bollé, bez kojega bi njegova karijera bila nezamisliva. Bilo je to godinu dana prije katastrofalnoga potresa koji je uništio dobar dio gradskoga građevnog fonda, kada s radom prestaju do tada uspješne graditeljske tvrtke poput »Grahora i Kleina«, a vrata se otvaraju snažnijoj građevinskoj aktivnosti za neka nova imena.¹⁴ Carnelutti je do tada već skupio dovoljno iskustva da se mogao osamostaliti, te po dolasku osniva tvrtku »Gjuro Carnelutti graditelj u Zagrebu«, što je značilo novu odgovornost i borbu za investitore. Riječ je o godinama kada se i u naših graditelja budi osjećaj autorstva, a mlada generacija školovanih arhitekata dolazi iz inozemstva s diplomama i kreće u osvajanje pozicija namećući se znanjem i djelovanjem, što je za rezultat imalo značajne promjene u krugovima graditeljske struke.¹⁵ U Hrvatskoj je graditeljski ceh bio ukinut mnogo kasnije negoli u drugim zemljama, tek 1872. godine.¹⁶ Kako bi se položaj

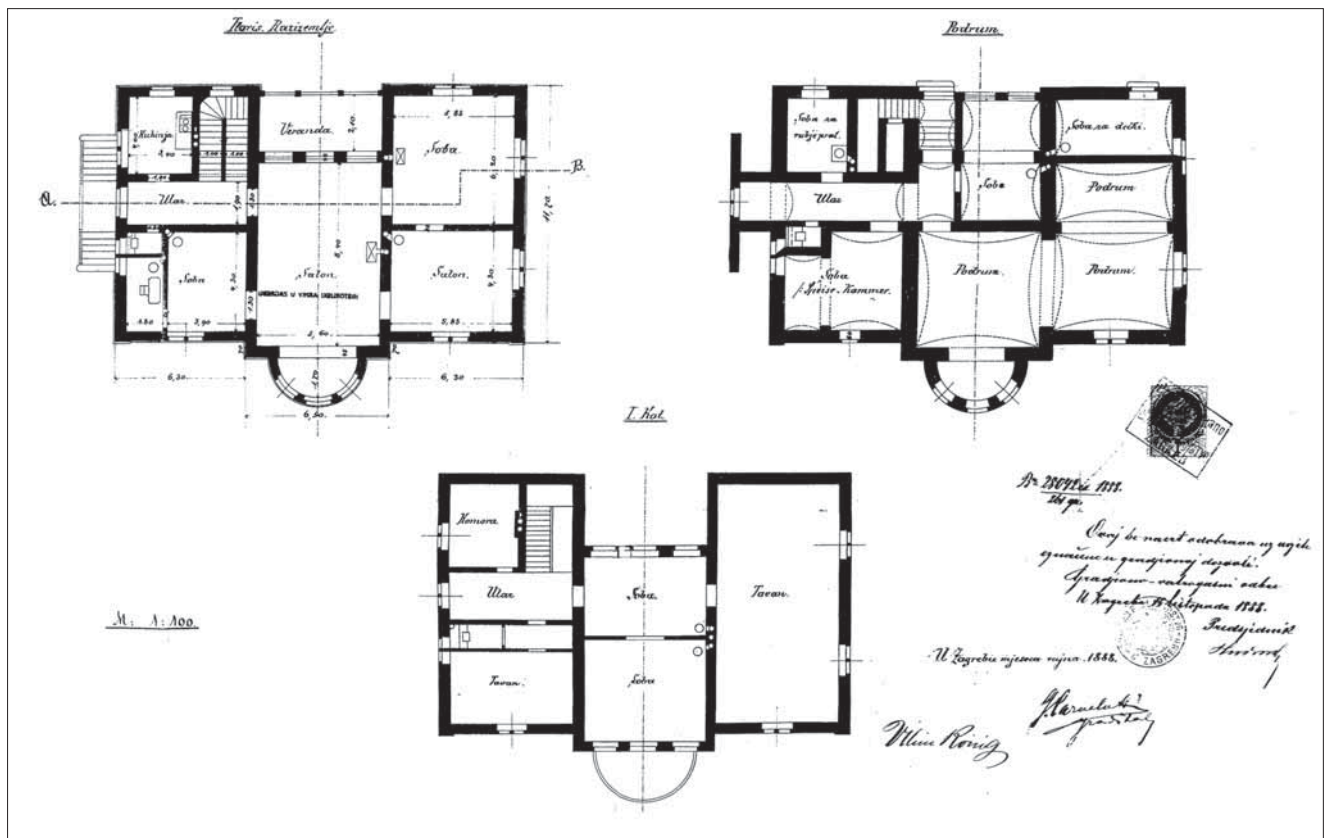
H. Bollé (projekt), G. Carnelutti (izvedba), Kuća Spevec–Carnelutti, Dalmatinska ul. 10, Zagreb, 1882.

H. Bollé (design), G. Carnelutti (contractor), the Spevec–Carnelutti House, 10 Dalmatinska St, Zagreb, 1882

graditeljske struke izjednačio sa susjednim zemljama, donijela je tadašnja Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada 1877. godine *Naredbu o civilnim tehnicima*, koja ne samo da propisuje tko može potpisivati arhitektonske nacрте već kategorizira zgrade i arhitektonske radove po uzoru na aktualni bečki cjenik. Prema tome zakonu nije bilo određene granice između zvanja graditelja i arhitekta.¹⁷ Tako je graditelj Carnelutti, iako nije polazio visoke škole, uspio voditi hiperproduktivnu projektantsko-izvođačku tvrtku, čiji su zaštitni znak brojne građevine Donjega grada i pojedine reprezentativne historicističke građevine u manjim gradovima, mahom sjeverozapadne Hrvatske. Gjuro Carnelutti je zato važna poveznica između cehovskih graditelja i profesionalnih arhitektonskih atelijera u kojima su radili arhitekti školovani na visokim tehničkim školama ili akademijama.

Među prvim kućama na čijim nacrtima nalazimo Carneluttija kao izvođača jest stambena zgrada Spevec–Carnelutti u Dalmatinskoj 10 iz 1882., navodno višegodišnje sjedište same tvrtke.¹⁸ Riječ je o jednokatnici simetrična, klasično proporcioniрана pročelja s ostakljenim erkerom sa zabatom nad ulazom. Zgrada se rustikom u prizemlju i trokutastim zabatima nad prozorima prvoga kata kao strožija varijanta nadovezala na stilsko razdoblje započeto u Zagrebu oko 1870. godine. Kuću je projektirao Hermann Bollé, zbog čega se o njoj već pisalo kao o kvaliteti zreloga historicizma u oblicima visoke renesanse s discipliniranim i smirenim plastičnim elementima.¹⁹

Originalan doprinos zagrebačkoj arhitekturi Carnelutti je dao projektima dvaju ljetnikovaca u oblicima historijskih stilova, kakvima se potkraj 1880-ih počeo izgrađivati brežuljkasti Josipovac, koji je bio prva planski građena ljetnikovačka gradska četvrt.²⁰ Gradnja takvih malih vila, čiju bi arhitekturu najpreciznije bilo podvući pod naziv urbanoga ladanja, bila je dio mode koja je Europu zahvatila početkom 19. stoljeća, a čiji su investitori i projektanti željeli ostvariti ugodnu ladanjsku arhitekturu u romantičnom krajoliku (nerijetko s ansamblom utilitarnih zgrada, poput staklenika), za što je kao paradigmatički poslužio primjer jednokatne vile

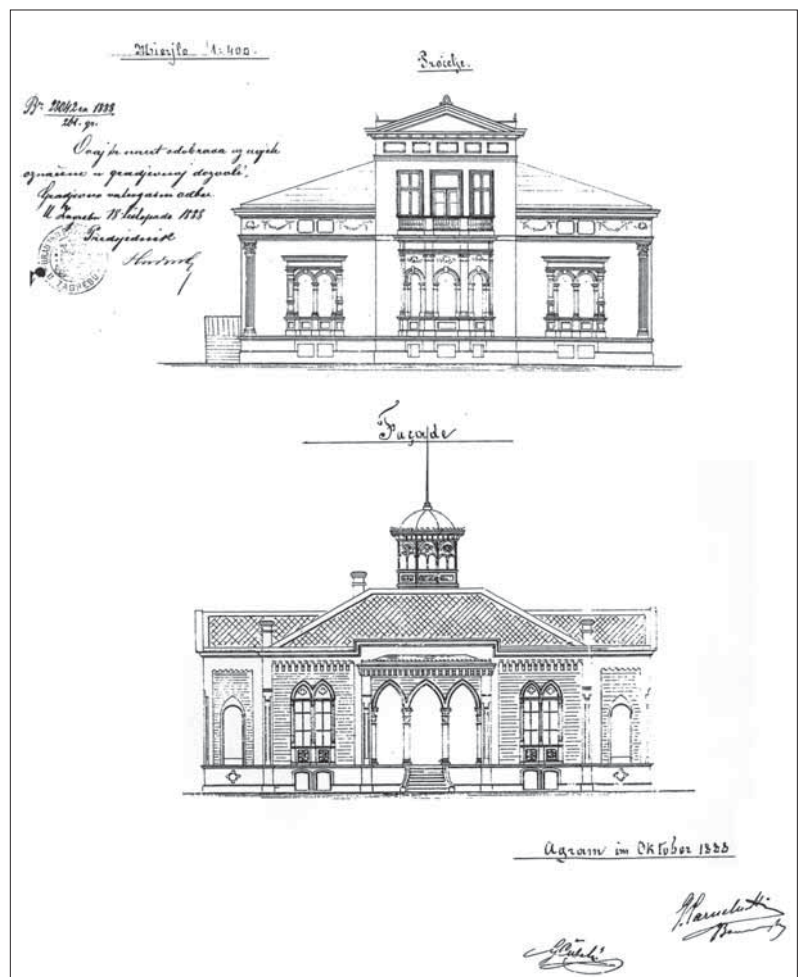

G. Carnelutti, Vila König, Nazorova ul. 70, Zagreb, 1888., tlocrti (Državni arhiv u Zagrebu)

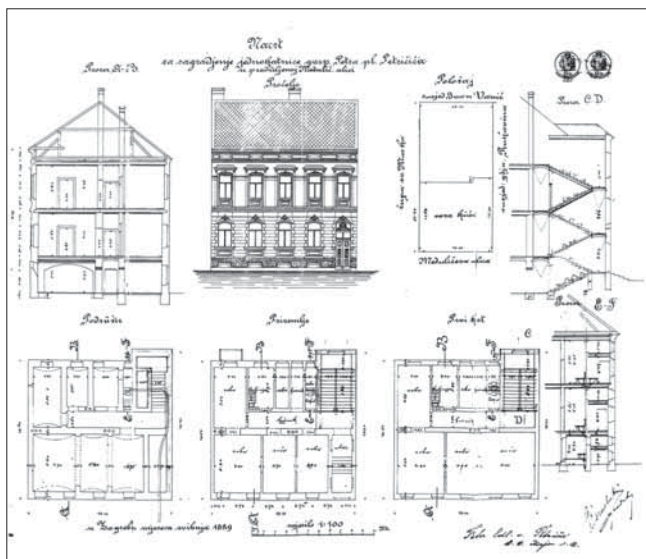
G. Carnelutti, Villa König, 70 Nazorova St, Zagreb, 1888, plans (State Archives in Zagreb)

G. Carnelutti, Vila König i vila Čubelić, Nazorova ul. 70 i 68, Zagreb, rujna i listopada 1888., pročelja (Državni arhiv u Zagrebu)

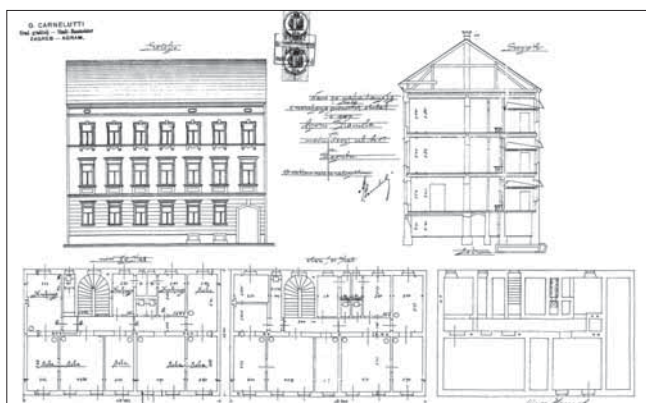
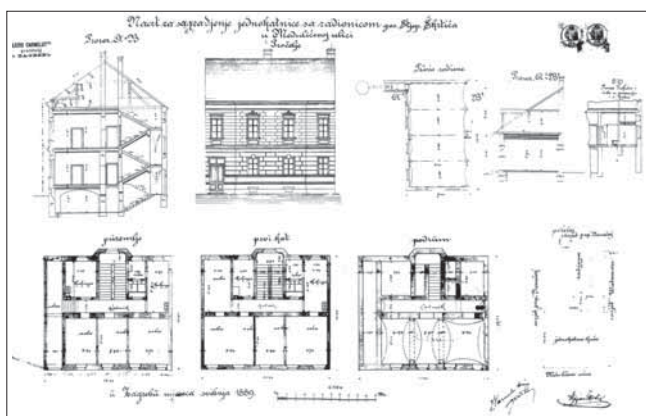
G. Carnelutti, Villa König and Villa Čubelić, 70 and 68 Nazorova St, Zagreb, September and October 1888, elevations (State Archives in Zagreb)

Lobmayer arhitekta Kune Waidmanna iz 1888. godine.²¹ Iste godine i Carnelutti projektira i izvodi dva strogo organizirana ljetnikovca. Zajedničke karakteristike tih vila jesu simetrija i pravilna ortogonalnost. Strog vanjski oblik diktira rigidan raspored unutrašnjosti, koja je longitudinalno ili transverzalno podijeljena u jasne pojaseve. Podizane su na sokl uzdignute, a dimenzijama nevelike građevine, čija se tipologija ovdje javlja u brojnim varijacijama, a zajednička im je namjera bila ostvariti specifičnu intimnost i slikovitost u kontaktu s prirodom. Prizemni ljetnikovac Čubelić simetričnih pročelja, s tada obveznim ulaznim trijemom, bio je rastvoren trima neogotičkim lukovima i apostrofiran tornjićem metalne konstrukcije na četverostrešnom krovu. Susjedni ljetnikovac König bio je zamišljen s jednokatnim središnjim dijelom i prizemnim bočnim krilima u

G. Carnelutti, Kuća Petričić, Medulićeva ul. 28, Zagreb
G. Carnelutti, the Petričić House, 28 Medulićeva Street, Zagreb

G. Carnelutti, Kuća Petričić, Medulićeva ul. 28, Zagreb, 1889., nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Petričić House, 28 Medulićeva Street, Zagreb, 1889, drawing (State Archives in Zagreb)

G. Carnelutti, Kuća Škrtić, Medulićeva ul. 19, Zagreb, 1889., nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Škrtić House, 19 Medulićeva St, Zagreb, 1889, drawing (State Archives in Zagreb)

G. Carnelutti, Kuća Hamel, Medulićeva ul. 25, Zagreb, nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Hamel House, 25 Medulićeva St, Zagreb, drawing (State Archives in Zagreb)

neorenesansnim oblicima.²² Na transversalnoj osi prizemlja smješteni su bili široka veranda i veliki središnji salon, s druge strane zaključen polukružnim erkerom. Program takva ljetnikovca u pravilu je sadržavao: veliki i mali salon, blagovaonicu, kuhinju, eventualno ured, te sobe na katu.²³

Većinu Carneluttijeva djelovanja čini stambena arhitektura u cijelom svom rasponu, a mnoge standardne jednokatnice i dvokatnice prilog su skromnoj tipologiji zagrebačkoga stanovanja. Izdvojimo one rane, ipak značajnije od običnog zidarskog rada, koje daju karakter ulicama poput Medulićeve (kbr. 19, 25, 29), s pročeljima dekoriranim plošnom ornamentikom i bez balkona, kako je ovdje bilo propisano. Taj tip stambenih zgrada vukao se kroz cijelo stoljeće. Ulazna vrata (s obaveznim nadsvjetlom) smještena su na rub zgrade, a dispozicija prostorija organizirana je u odnosu na obvezni uzdužni hodnik. Sobe u kojima se boravi i stanuje orijentirane su većinom na ulicu i međusobno povezane, no u pravilu nema naglašenije prostorije. Kuhinja je na dvorišnoj strani, kupaonici još nema ni traga, a nužnici su grupirani na svakoj etaži tako da su ih zajednički upotrebljavala barem dva domaćinstva. Unatoč skromnosti, pročelje Medulićeve 28 inspiraciju kao da još pronalazi na spomenutoj Bolléovoj kući u susjednoj Dalmatinskoj ulici, ali u plošnoj varijanti. Četrdesetak srodnih kuća podići će Carnelutti u razdoblju od 1884. do 1909., što u drugim ulicama zagrebačkog Donjega grada, što u manjim gradovima.²⁴

Iako njegove građevine promatrane s gledišta graditeljstva grada Zagreba možda i ne ubrajamo među najimpozantnije, ime Carnelutti ističe se u graditeljskom fondu brojnih gradova kontinentalne Hrvatske kao ime jednoga od najvažnijih graditelja. U Krapini je 1889. radikalno adaptirao vilu Halper, skladnu jednokatnicu za predvrt uvučenu od ulične linije, u Gajevoj ulici 17. Snažno izbačen središnji rizalit, poentiran lučno završenom lođom prvoga kata sa zabatom, dominira simetričnim glavnim pročeljem. Za istu obitelj podiže grobnicu na mjesnom groblju i gospodarsku zgradu uz kuriju Škarićevo.²⁵ Carneluttiju se pripisuje i kuća Majcen u Magistratskoj ulici 25 u Krapini, neorenesansna

G. Carnelutti, Vila Halper, Gajeva ul. 17, Krapina, 1889.
G. Carnelutti, the Villa Halper, 17 Gajeva St, Krapina, 1889

pročelja kojim, kao na vili Halper, dominira središnji rizalit s lučnim otvorima i zabatom.²⁶

Na nacrtima za polifunkcionalnu neorenesansnu građevinu Zorin-doma u Karlovcu 1892. već je potpisan kao »Gradski graditelj – Stadt-Baumeister G. Carnelutti, Zagreb – Agram«. Po svom programu to je kulturna ustanova i društveni dom (za čije su podizanje inicijative obično dolazile od gradskih ili općinskih vlasti, a rjeđe od utjecajnih prosvjetnih društava), u kojem je središnja i glavna prostorija velika dvorana. Zorin-dom je građen za Hrvatsko pjevačko društvo Zora, »te zgrada ne služi tjelovježbi«, što je u to vrijeme često bilo u programu srodnih zdanja podizanih za sokolska društva, koja su zahtijevala i ljetno igralište, odnosno vježbalište.²⁷ Nakon dvorane Hrvatskog sokola u Zagrebu inženjera Matije Antolca iz 1872. i Redutne dvorane u zgradi varaždinskoga kazališta arhitekta Hermanna Helmera iz 1873., Carneluttijev Zorin-dom (sa srednje velikom dvoranom 18,30 x 11 m) treća je po starosti »zgrada s dvoranom« ovoga tipa u Hrvatskoj.²⁸ Carneluttijev kulturni dom, namijenjen kazališnim predstavama i drugim kulturnim priredbama, samostojeća je zgrada smještena usred šetališta, te ima pročelja s ulazima i izlazima na četiri strane (»da publika i građani mogu dolaziti sa svih strana, a jednako i vatrogasci u slučaju požara«), što je ocijenjeno kao najbolje moguće rješenje.²⁹ S jedne strane građevine bile su smještene prostorije gostionice, no u potpunosti odijeljene od ostalih prostorija doma. Karlovačko Gradsko šetalište s lijepim zelenilom i nasadima ocijenjeno je kao dostojan okvir Zorin-doma.³⁰

G. Carnelutti, Zorin-dom, Karlovac (iz: Freudenreich, 1943.)
G. Carnelutti, Zorin Dom, Karlovac (from: Freudenreich, 1943)

G. Carnelutti, Zorin-dom, Karlovac, 1892., tlocrt (iz: Freudenreich, 1943.)

G. Carnelutti, Zorin Dom, Karlovac, 1892, plan (from: Freudenreich, 1943).

Sama zgrada građena je u jednostavnim oblicima renesanse talijanskoga tipa. Pročelja ove skladne jednokatne građevine na soklu, s jakim rizalitima, raščlanjena su mrežom vijenaca i okvirima otvora s plošnim svijetlim stupovima i zabatima. Takav projektni zadatak bio je svakako jedan od najzahtjevnijih i najkonkurentnijih u dotadašnjem Carneluttijevu opusu. Podsjetimo da su prije njega dvorane gradili: Helmer – dio dvojca Fellner i Helmer, koji je bio pozivan graditi najznačajnije kazališne dvorane diljem Habsburškoga Carstva, i Antolec – inženjer kod Građevnog odsjeka Zemaljske vlade, koji je polazio politehniku u Zürichu (»teoretski završio zidarske, tesarske i klesarske nauke«³¹) i koji je svojim projektom konkurirao Bolléu u obnovi prošteništa u Mariji Bistrici. Kao autori takvih domova u nas navode se redom inženjeri i arhitekti, a osim Carneluttija spominje se samo još nekoliko graditelja, ali u kasnijem razdoblju.³²

Unatoč stilskoj šarolikosti Gjuro Carnelutti je u arhitekturu manjih gradova redovito uvodio novo urbano mjerilo gradske

G. Carnelutti, Zgrada gimnazije, Koprivnica, 1908. (razglednica, privatna zbirka)

G. Carnelutti, *Building of the high school in Koprivnica, 1908 (picture postcard from a private collection)*

G. Carnelutti, Gradska štedionica, Zrinski trg 9, Koprivnica, 1904.

G. Carnelutti, *City Savings Bank, 9 Zrinski Square, Koprivnica, 1904*

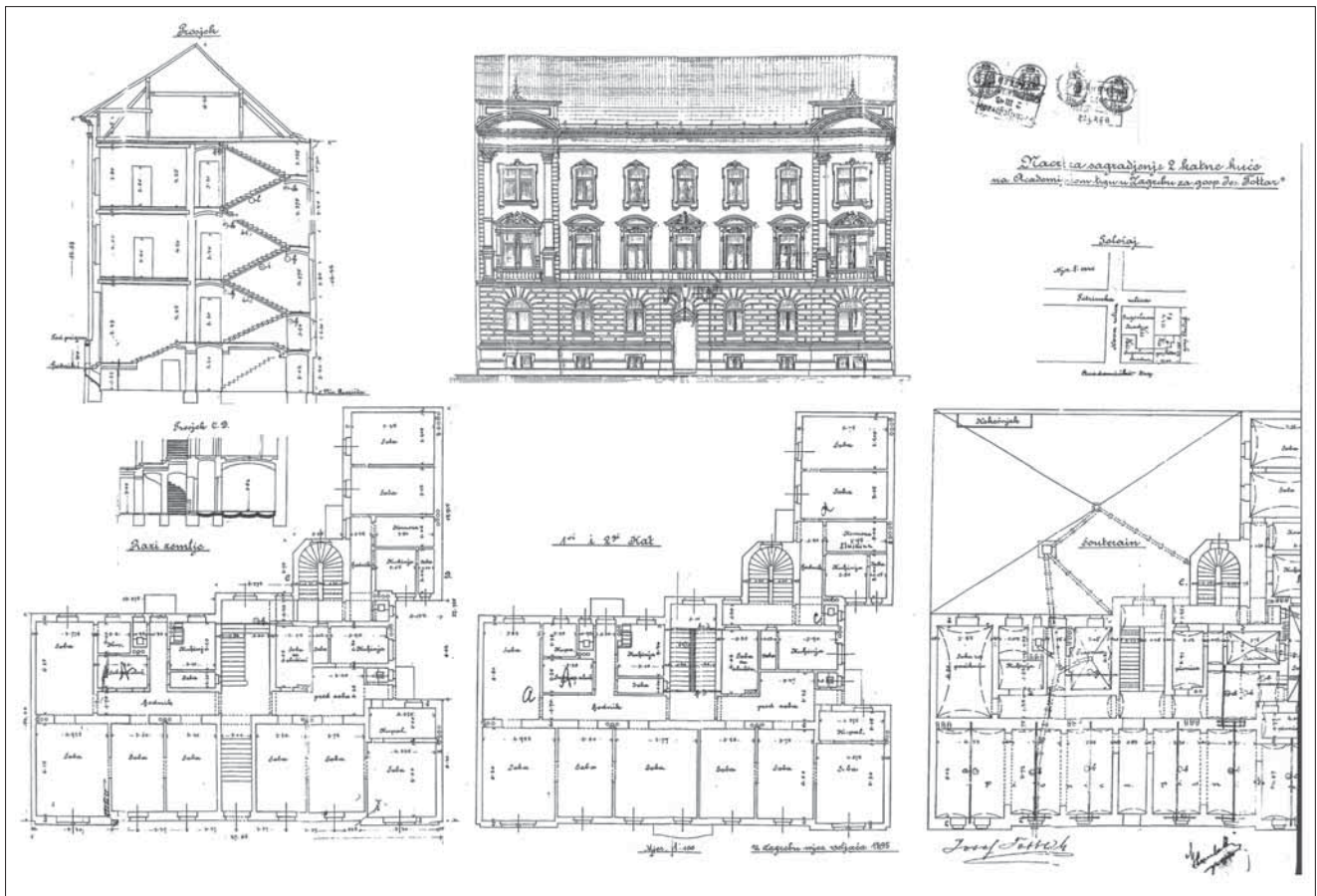
stambene i reprezentativne javne arhitekture, ali uz poštivanje zatečene građevne strukture ambijenata u koje ulazi.³³ Carnelutti ima istaknuto mjesto i u izgradnji Koprivnice, što je dobro dokumentirano. Mnoge njegove trgovačko-stambene kuće zauzele su neke od najistaknutijih lokacija na glavnim gradskim trgovima, poput jednokatnice na Trgu bana Jelačića 15³⁴ i kuće na Florijanovu trgu 3. Ističe se bogato dekorirano neobarokno pročelje u žutoj opeci stambene zgrade u Ulici Đure Estera 7, kao i kuća Malančec, ladanjskog ugođaja, u istoj ulici kbr. 12. Između 1900. i 1907. Gjuro Carnelutti u Koprivnici projektira i gradi većinu javnih zgrada: Realnu gimnaziju, zgradu Kotarske oblasti i Gradsku štedionicu na Zrinskom trgu 9, te veliki industrijski kompleks kemijske industrije »Danica« s dvanaest pojedinačnih građevina na 12.000 m² površine i stanovima za službenike.³⁵

Godine 1897. Gjuro Carnelutti postao je i ravnopravnim članom hrvatskog Društva inženjera i arhitekata, a najznačajniji trag u arhitekturi Zagreba ostvario je kao sustvaratelj temeljnoga atributa zagrebačkog urbanog identiteta – Zelene

potkove, na čijim trgovima projektira i izvodi više reprezentativnih palača. Na prvom, formativnom trgu Zelene potkove – Zrinjevcu, čiju kontinuiranu frontu sjedinjuje neorenesansni stilski karakter, već je 1880. projektirao kuću Spitzer–Šipuš, na čije visoko prizemlje u rustici postavlja plitko dekoriranu zonu povezanih dvaju katova.³⁶ Uređenju planiranog perivoja između Botaničkog vrta i Istočnog perivoja prilog je dao natječajnim projektom za *Narodni dom dr. Anti Starčeviću*. Na natječaj, koji je bio raspisan 1894. godine njegov je rad navodno pristigao po isteku roka.³⁷ Uspješan je bio osvojivši prvu nagradu zajedničkim projektom s Alexanderom von Aignerom iz Budimpešte za Dom šumarskog društva na Zapadnom perivoju 1897. godine,³⁸ koji je izveden prema Aignerovom projektu, a Carnelutti se više ne spominje, čak ni kao izvođač.³⁹

U scenografiju najjužnijih trgova Zapadnoga i Istočnoga perivoja Zelene potkove, koji su se gradili posljednji, Carnelutti je skladno uklopio čak desetak svojih stambenih zgrada naglašenih plastičkih obilježja, kojih se projekti sada već stabiliziraju na standardno visokoj razini. Trg kralja Tomislava bio je određen regulacijom Milana Lenucija iz 1897. i najvrjednije je stiliziran trg unutar perivojskog okvira. Kako je dekorativni parter upušten, okolne zgrade još više dolaze do izražaja. Obod trga gradio se između 1892. i 1904. te iako su zastupljeni brojni neostilovi, kuće zbrojene u cjelinu čine usklađen stilski ugođaj.⁴⁰ Carnelutti je na Trgu kralja Tomislava podigao čak četvrtinu svih građevina: kuću Eisner 1893./1894. (kbr. 16), kuću Tottar i kuću Gjurgjević 1895. (kbr. 9 i 10), čija pročelja rješava na svoj prepoznatljiv način neostilskim vokabularom, s prizemljima u rustici i otvorima katova vertikalno povezanima tako da se dodatno naglasi simetrija (bilo središnje osi, bilo plitkih bočnih rizalita), nerijetko s atikama u zoni krova (14, 15, 16, 17). Naglasak je na *piano nobile*, u zoni kojega se u pravilu nalazi balkon. U tlocrtu to je razvijenija varijanta stambenog tipa čiju smo elementarnu koncepciju vidjeli još u Medulićevoj, naravno većih dimenzija, iz kojega se sada funkcionalno razrađenijom podjelom pomoćnih prostorija u dvorište pruža i dodatno krilo.

Na stilski najraznolikijoj istočnoj strani Tomislavova trga do Šenoine ulice u Carneluttijevim kućama dolazi do vidljive transformacije. Riječ je o zrcalno-simetričnoj kući Krešić–Gothardi iz 1901./1902. (kbr. 5 i 6) i kući Faget iz 1903. (kbr. 3), kojom se priklonio tada aktualnoj secesiji. Dvojne kuće Krešić–Gothardi zamišljene su svaka kao raskošno stanovanje po jedne obitelji kroz tri etaže. U prizemlju su se mogli smjestiti uredi, na prvom katu primaće sobe, a na drugom spavaće sobe, no glavni je akter prostorne dispozicije dramatično ovalno stubište. Nema više uskoga uzdužnoga hodnika, već se komunikacija odvija preko središnjega *halla*, odnosno vestibula i galerije. Neobarokno pročelje dviju zgrada tretirano je kao simetrična cjelina, kojom dominira *piano-nobile*, odnosno postranično smješteni raskošno dekorirani rizaliti. Kontinuirana girlanda rubi cijeli ovalno zaključeni otvor salona prvoga kata, a pred prozor spavaće sobe na drugom katu postavljen je izbačeni par jonskih stupova. Pročelje kuće Faget (baš kao i istovremeno pročelje susjedne kuće Feller poduzetništva »Hönigsberg i Deutsch«) naglašava pak vertikalnost. Carnelutti maksimalno naglašava središnju

G. Carnelutti, Kuća Tottar, Trg kralja Tomislava 9, Zagreb, 1895., nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Tottar House, 9 Tomislavov Square, Zagreb, 1895, drawing (State Archives in Zagreb)

G. Carnelutti, Kuća Tottar, Trg kralja Tomislava 9, Zagreb

G. Carnelutti, the Tottar House, 9 Tomislavov Square, Zagreb

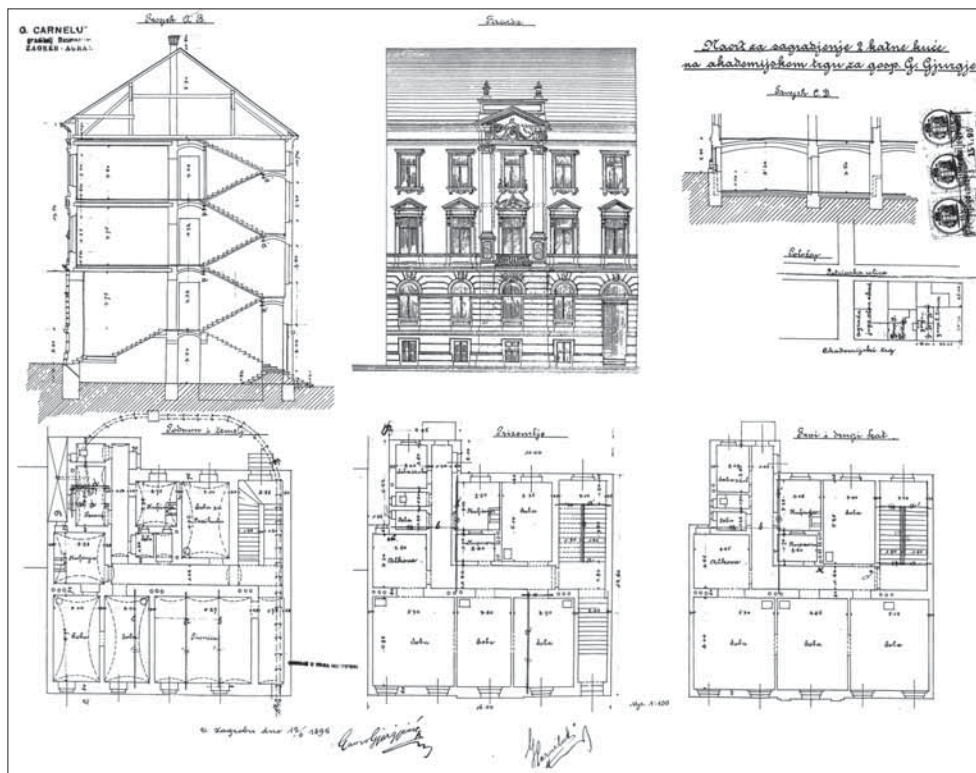
os, na kojoj proširuje prozore i poentira ju strmim krovom. Na južnom pročelju Zelene potkove Carnelutti je 1900. projektirao uglovnicu Würant (Mihanovićeve 10 / Gajeva 59) s ugaonim erkerom i dekoracijom koja naglasak stavlja na srednju os širokoga pročelja, s pomalo već umornim no mnogobrojnim neostilskim dekorativnim programom.

Marulićev trg bio je reguliran tek 1910., u povodu gradnje Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Obod trga nastaje od 1897. do 1930., te je stilski raspon građevina veći. Carnelutti je na Marulićevu trgu realizirao kućne brojeve od 11 do 14: kuću Koos 1901., Kontak 1897., Heisinger 1900. i Šipuš 1900., još uvijek u poznatim varijantama neostilova (a njegov će sin

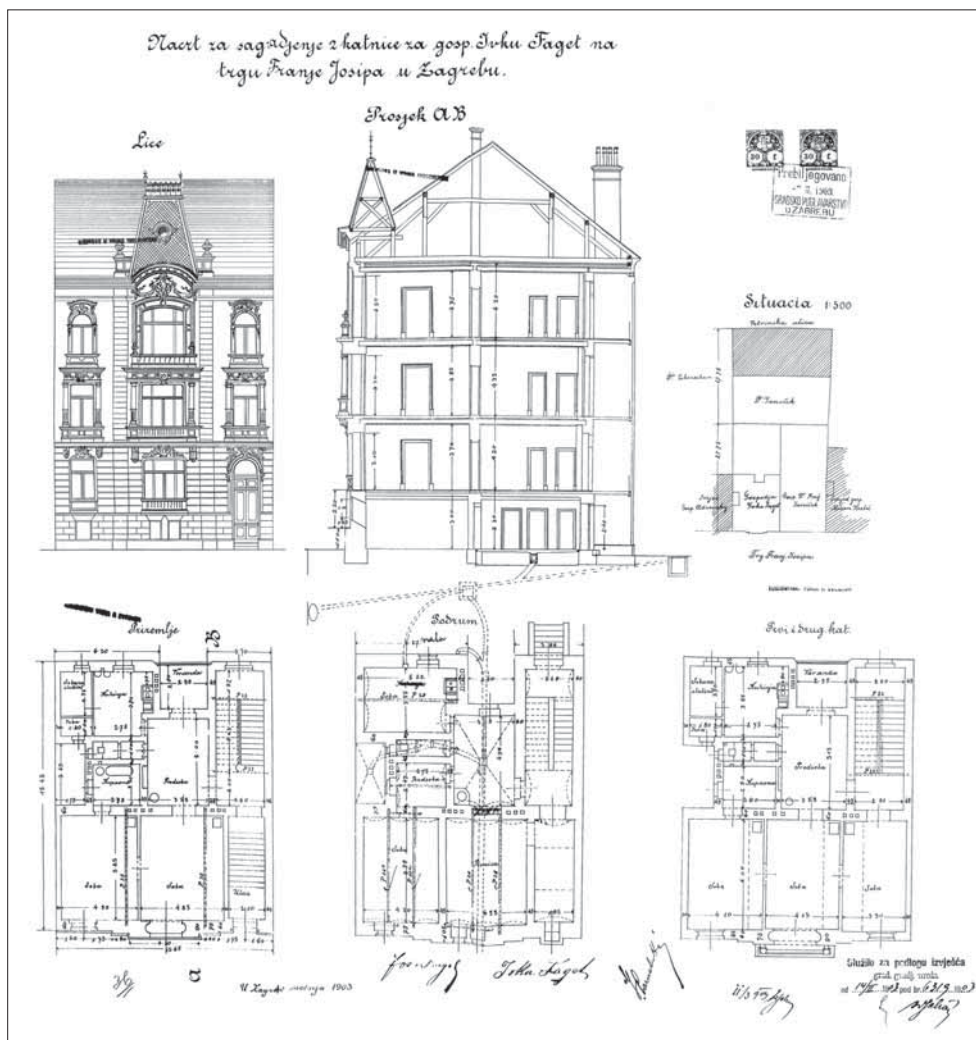
Amadeo u međuratnom razdoblju sagraditi kbr. 9 i 18). Sve redom stroge i ozbiljne te skladnih proporcija, s pročeljima na kojima je odgovarajući naglasak stavljen ili na sredinu ili na krajeve zgrade, Gjurine su reprezentativne palače nezaobilazna građevna supstancija zagrebačkoga historicizma.

U njegovim posljednjim donjogradskim stambenim zgradama javljaju se secesijski oblikovana pročelja, čak svojevrsan rani purizam, što najbolje oslikava kuća Sonnenberg u Hatzovoj 21 iz 1907. s mansardnim krovom i u Zagrebu jedinstvenom reljefnom plastikom pročelja.⁴¹ Izlomljena linija izbačenih prozora i plitkih bočnih erкера toliko je nevjerojatna za cjelokupan Gjurin opus da smo to pročelje bliži pripisati njegovu sinu Amadeu, koji je te godine diplomirao, a čitavim će svojim opusom pokazivati inklinaciju *art deco*.

Paralelno je Gjuro izvodio građevine drugih arhitekata, među ostalim arkade groblja Mirogoj Hermanna Bolléa, uglovnicu Milana Eisnera arhitekta Huga Ehrlicha (Tomislavov trg 11 / Branimirova, 1901.), zagrebačku »Majolika-Haus« – stambeno-poslovnu kuću Kalina arhitekta Vjekoslava Bastla (Gundulićeva 20 / Masarykova 1903.), stambene dvo-

G. Carnelutti, Kuća Gjurgević, Trg kralja Tomislava 10, Zagreb, 1895., nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)
 G. Carnelutti, the Gjurgević House, 10 Tomislavov Square, Zagreb, 1895, drawing (State Archives in Zagreb)

G. Carnelutti, Kuća Faget, Tomislavov trg 3, Zagreb, 1903., nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)
 G. Carnelutti, the Faget House, 3 Tomislavov Square, Zagreb, 1903, drawing (State Archives in Zagreb)

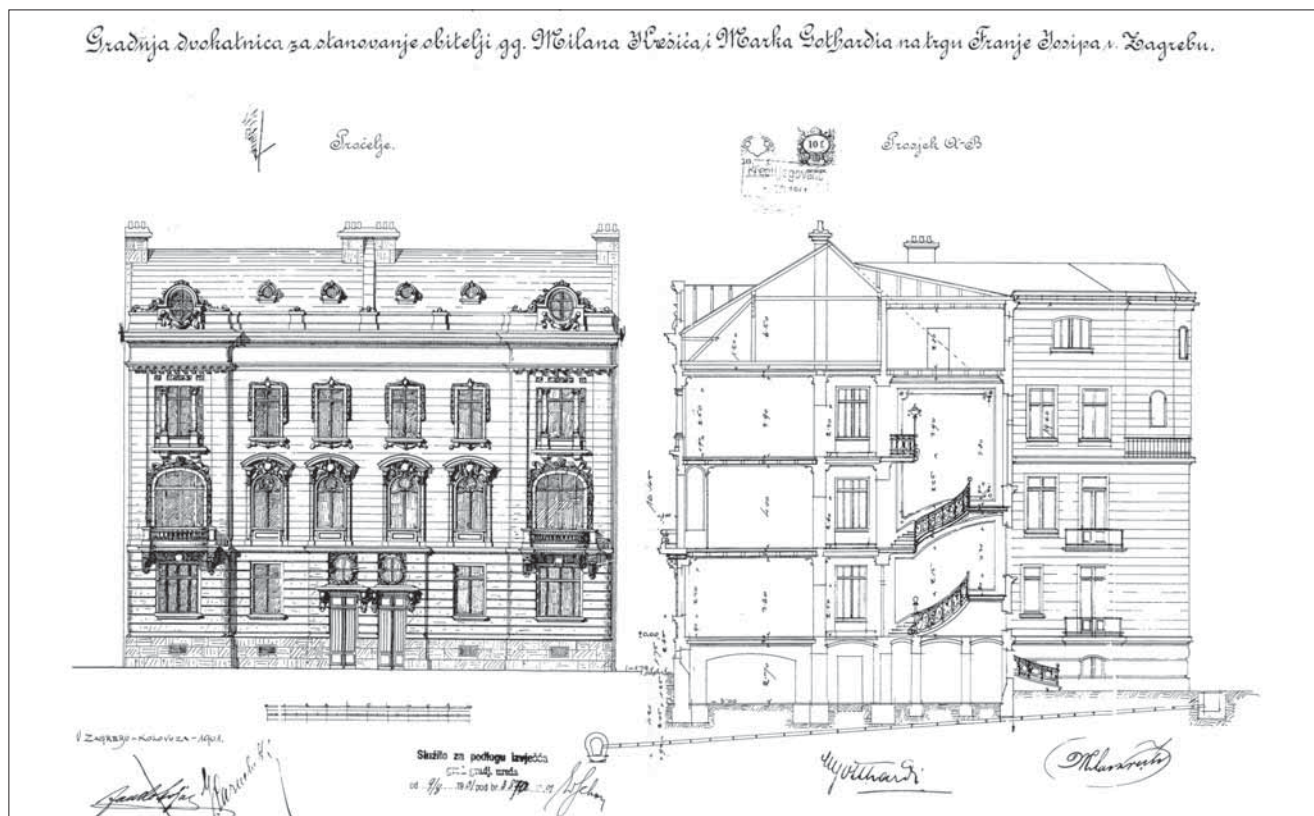
katnice Glass (Palmotićeve 43 i 62, 1904./1905.) i Concilia (Palmotićeve 72, 1906.), najamnu stambenu zgradu Holšek (Šenoina 8 / Petrinjska, 1909.–1911.), itd.⁴²

Carnelutti je i važan graditelj industrijskih pogona. S C. Schleimerom 1894. potpisuje prvi projekt za Tvornicu papira na Zavrtnici u Zagrebu, koja će se ipak realizirati prema projektu Hönigsberga i Deutscha, ali će Carnelutti biti angažiran kao voditelj radova pri gradnji. Sa Schleimerom se spominje kao projektant i graditelj Tvornice kože u Novoj Vesi u Zagrebu. Od 1895. do 1905. njegovo se ime javlja u kontekstu dogradnje Zagrebačkog paromlina (poput, istina, i mnogih drugih zagrebačkih graditelja i arhitekata), u sklopu koje je podigao upravnu zgradu i peterokatno zdanje samoga mlina, što je već požar 1906. većim dijelom uništio, itd.⁴³

O Carneluttiju je moguće sakupiti niz stvarnih podataka i utvrditi znatan broj njegovih građevina, koje su značajne ne samo za Krapinu, Koprivnicu, Karlovac i druge manje gradove već i za Zagreb. Iako je u Zagreb došao kao iskusan graditelj s potrebnim kvalifikacijama, Gjurju Carneluttiju ne spominju pregledi hrvatske arhitekture kraja 19. i početka 20. stoljeća. Lelja Dobronić zaboravu je otela biografije nekolicine

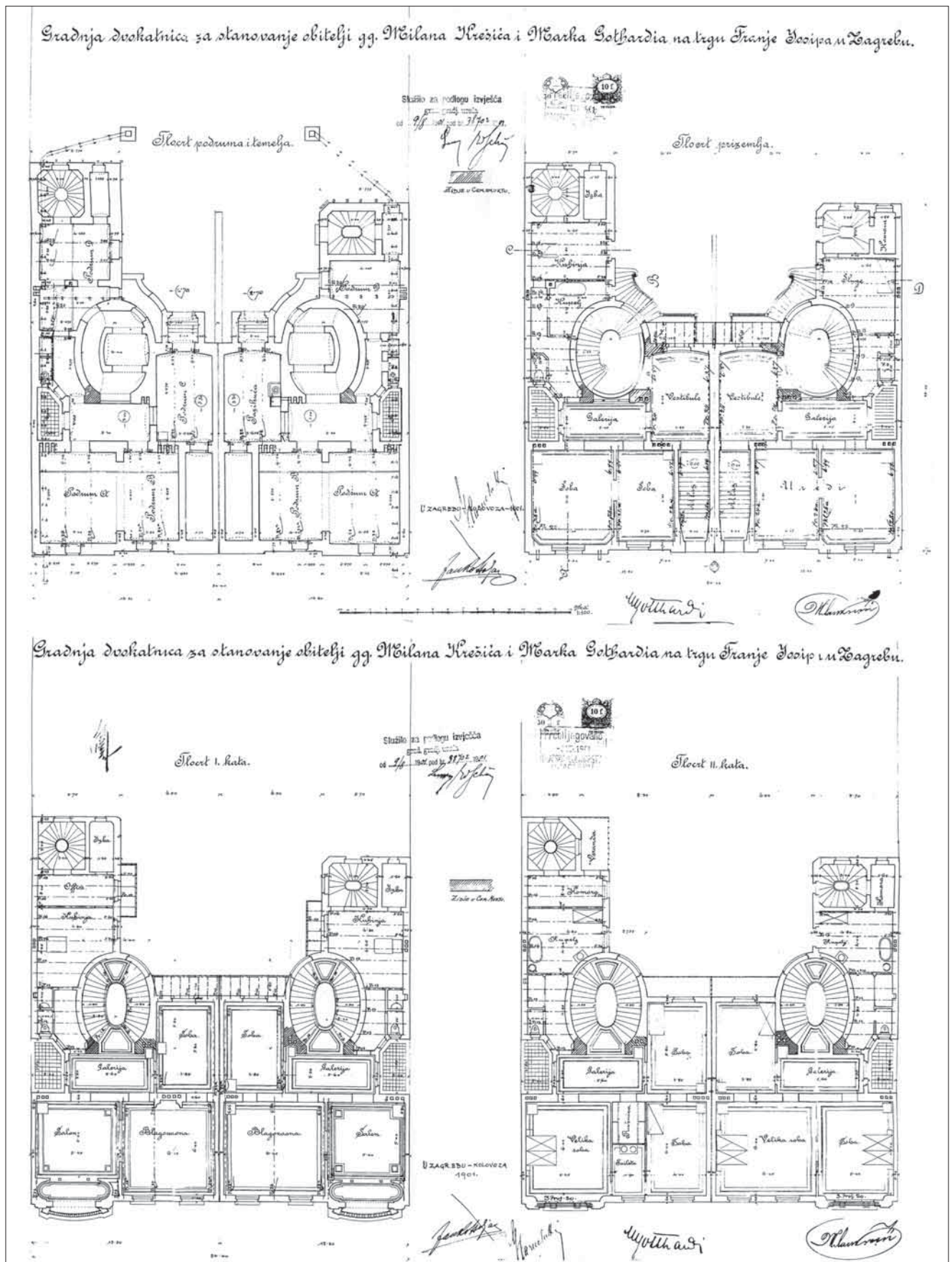
G. Carnelutti, Kuća Krešić – Gothardi, Trg kralja Tomislava 5–6, Zagreb, detalj pročelja

G. Carnelutti, the Krešić–Gothardi House, 5–6 Tomislavov Square, Zagreb, 1901–1902, elevation detail

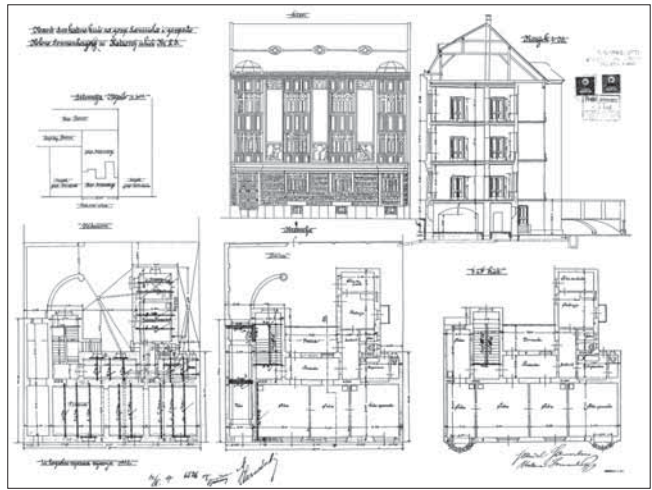
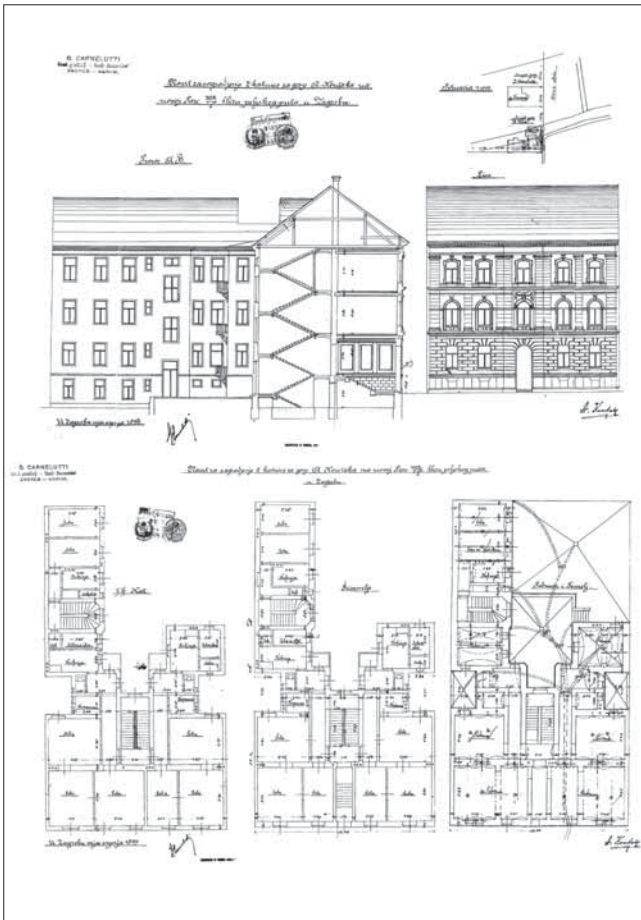
G. Carnelutti, Kuća Krešić–Gothardi, Trg kralja Tomislava 5–6, Zagreb, 1901.–1902., pročelje i presjek (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Krešić–Gothardi House, 5–6 Tomislavov Square, Zagreb, 1901–1902, elevation and cross section (State Archives in Zagreb)

G. Carnelutti, Kuća Krešić-Gothardi, Trg kralja Tomislava 5–6, Zagreb, 1901.–1902., tlocrti (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Krešić-Gothardi House, 5–6 Tomislavov Square, Zagreb, 1901–1902, ground plans (State Archives in Zagreb)

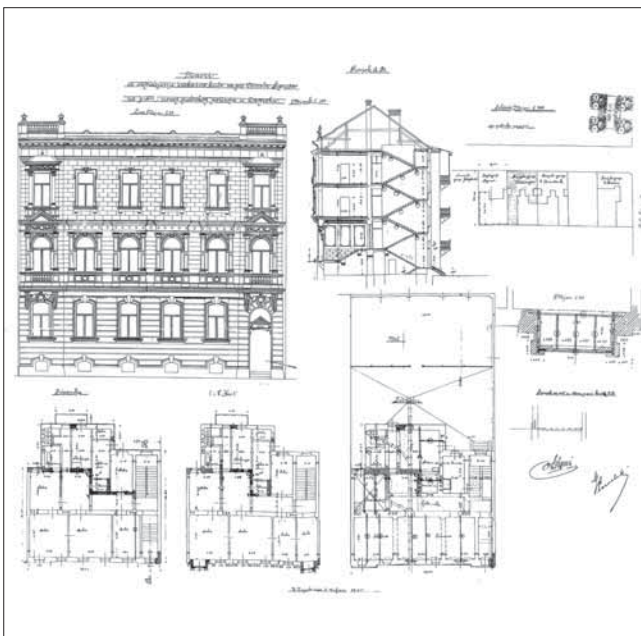

G. Carnelutti, Kuća Sonnenberg, Hatzova ul. 21, Zagreb, 1907., nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Sonnenberg House, 21 Hatzova St, Zagreb, 1907, drawing (State Archives in Zagreb)

G. Carnelutti, Kuća Sonnenberg, Hatzova ul. 21, Zagreb, detalj pročelja

G. Carnelutti, the Sonnenberg House, 21 Hatzova St, Zagreb, detail of the elevation

G. Carnelutti, Kuća Kontak, Trg Marka Marulića 12, Zagreb, 1897., nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Kontak House, 12 Marka Marulića Square, Zagreb, 1897, drawing (State Archives in Zagreb)

G. Carnelutti, Kuća Šipuš, Trg Marka Marulića 14, Zagreb, 1900., nacrt (Državni arhiv u Zagrebu)

G. Carnelutti, the Šipuš House, 14 Marka Marulića Square, Zagreb, 1900, drawing (State Archives in Zagreb)

zagrebačkih cehovskih majstora, koje su kasnije nadograđivane (Ivana Plochbergera starijeg, Janka Jambrišaka, Franje Kleina i Janka Grahora). Nastupaju potom visokoškolorani arhitekti koji rade u tzv. poduzetničkim asocijacijama (»Pilar, Mally, Bauda«, »Hönigsberg i Deutsch« i dr.), koji istodobno projektiraju i izvode gradnje.⁴⁴ Njima se žestoko usprotivio akademski obrazovan Viktor Kovačić, koji je s istomišljenicima 1906. godine osnovao Klub hrvatskih arhitekata u koji izričito nisu primani izvođači, odnosno graditelji. Carnelutti je s djelovanjem započeo između dva prijelomna trenutka, tj. nakon što je 1872. likvidiran zagrebački građevinski ceh i prije negoli je osnovana prva uspješna projektantsko-izvođačka tvrtka 1889. godine. Trideset godina u gradu je odrađivao neophodnu građevnu praksu, a kad se 1909. tvrtka našla na rubu propasti, na neko se vrijeme povukao u Daruvar i posao prepustio mladima.

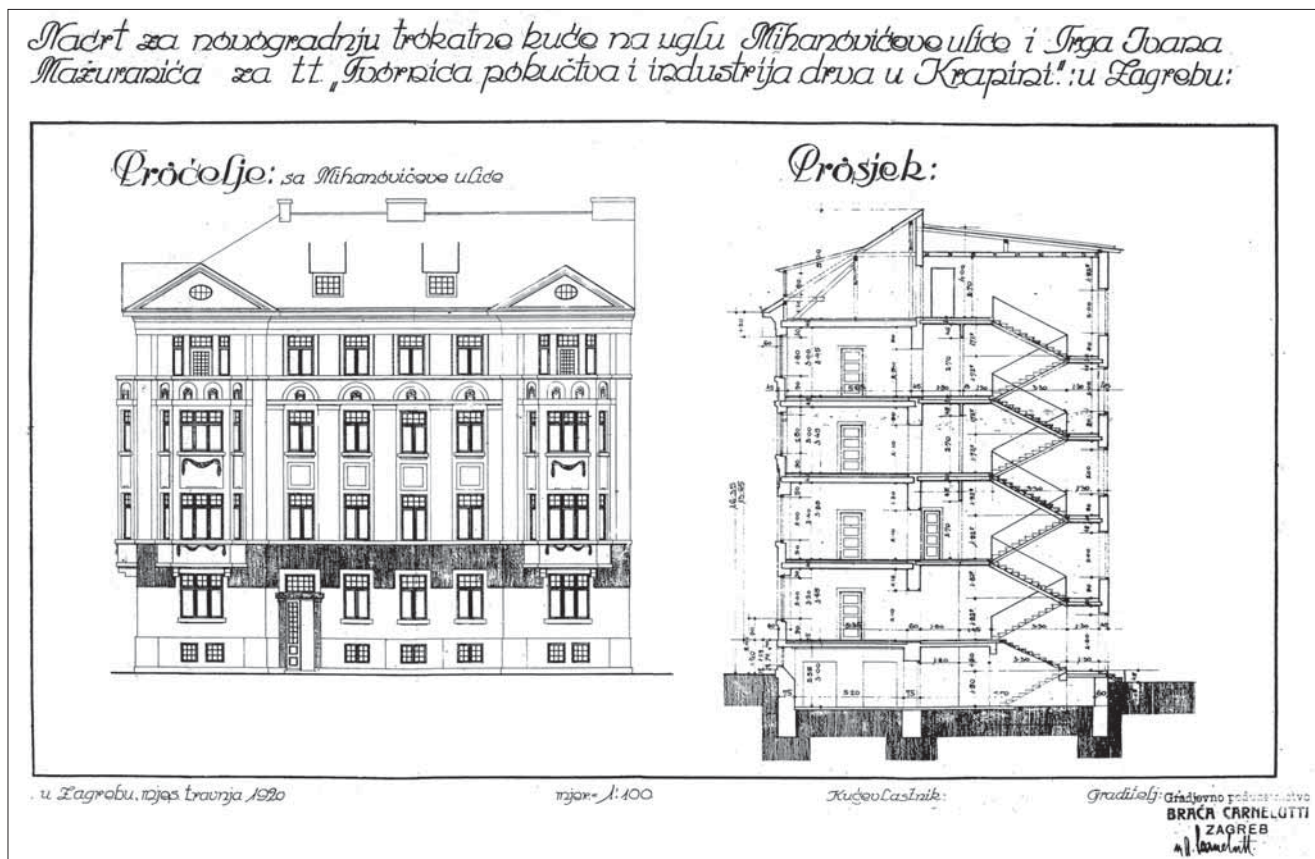
Građevno poduzeće »Braća Carnelutti«

O rodoslovnom stablu obitelji Carnelutti saznajemo s ploče na obiteljskoj grobnici na zagrebačkom Mirogoju. Tvrtku pod nazivom »Braća Carnelutti« nastavili su visokoškolorovani Gjurini sinovi. Studirali su građevinarstvo, a ne arhitekturu. Stariji Ubaldo (1877.–1953.) bio je graditelj školovan u Zagrebu i na Tehničkoj visokoj školi u Klagenfurtu. U tvrtki je radio kao voditelj poslova. Poznatiji je mlađi brat inženjer Amadeo (1885.–1955.), koji je osnovnu školu završio u Zagrebu, gimnaziju u Gracu, a 1907. diplomirao građevinarstvo na Tehničkoj visokoj školi u Münchenu. Ondje je radio kao asistent profesora E. Mörscha i u građevnoj tvrtki »Wayss und Freytag«⁴⁵ do preuzimanja očeva posla u Zagrebu 1909. godine.⁴⁶ U zajedničkoj građevinskoj tvrtki, koja je sada imala širok raspon poslova (od gradnje najamnih stambenih i reprezentativnih javnih zgrada, preko brojnih adaptacija i nadogradnji do niskogradnji), obavljao je projektantski dio posla.

U početku bilježimo male i beznačajne pregradnje i prigradnje starijih zgrada (npr. 1910. preuređenje prizemlja uglovnice Palmotićeva 51 u dućan), ali i izvedbu trokatnice Barac u Boškovićevoj 23 arhitekta Ede Schöna, 1913. godine.⁴⁷ Nakon Prvoga svjetskog rata tvrtka gradi ceste i mostove, a Amadeo objavljuje i članke o statici armiranobetonskih konstrukcija te o problemima nedostatka stambenog prostora u velikim grado-

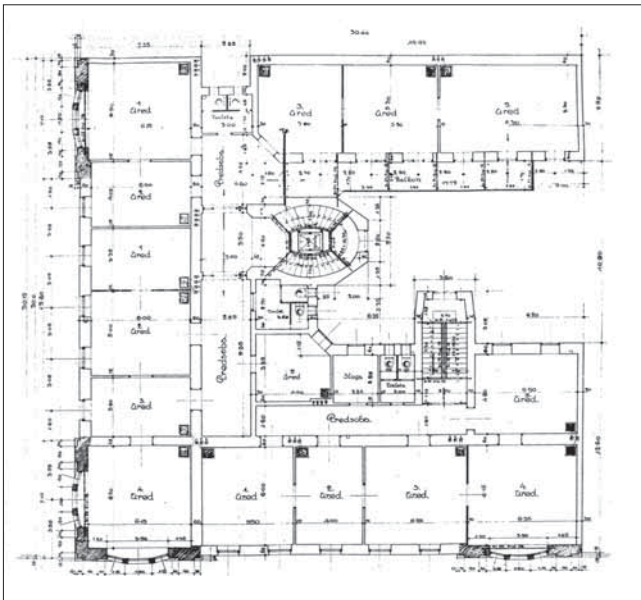
vima. Kako bi se umanjila poslijeratna stambena kriza, a i sam željan posla, zalaže se da Zagreb krizu riješi davanjem olakšica onima koji žele graditi.⁴⁸ »Dok su druge zemlje uvidjele da se glad za stanovima može utažiti jedino gradnjom novih stanova, Zagreb je 1919. godine 15.000 stanovnika prognao iz grada. Ako jedan grad hoće da postane velegradom i jednim kulturnim, trgovačkim i industrijalnim centrom, onda mora dapače da povlači k sebi domaće i strane produktivne faktore.«⁴⁹

Zahvaljujući ranijim očevim poslovima, a osobito kontaktima s nekim krapinskim obiteljima, 1920. je bio naručen projekt stambene trokatnice za Tvornicu pokućstva i industrije drva u Krapini u Zagrebu (Mihanovićeva 40 / Marulićev trg 9). Uglovnica još ima secesijsku dekoraciju i naglašene ugaone rizalite. Zanimljiva je stoga promjena do koje dolazi na uglovnici koju »Braća Carnelutti« podižu godinu dana poslije na dijagonalnom uglu istoga trga. Naime, najveći onodobni pogon za preradu drva na području jugoistočne Europe (onaj koji je eksploatirao slavonsku hrastovinu u Đurđenovcu) promijenio je 1921. vlasničku strukturu i ime u Našičku tvornicu tanina i paropila, d.d. i naručio je projekt upravne zgrade na uglu Marulićeva trga i današnje Vukotinovićeve ulice.⁵⁰ Amadeo je nesumnjivo dobro poznao suvremena kretanja u europskoj arhitekturi i unio je evidentne promjene u stilsko-oblikovna rješenja obiteljske tvrtke, iako se u tlocrtu ponovno ističe masivno ovalno stubište. Srodna po smještaju i kompoziciji

A. Carnelutti, Stambena zgrada Tvornice pokućstva i industrije drva u Krapini, Trg Marka Marulića 9 / Mihanovićeva ul. 40, Zagreb, 1920., pročelje i presjek (Državni arhiv u Zagrebu)

A. Carnelutti, the Furniture and Wood Industry in Krapina Factory Apartment Building, 9 Marka Marulića Square / 40 Mihanovićeva St, Zagreb, 1920, elevation and cross section (State Archives in Zagreb)

A. Carnelutti, Zgrada Našičke tvornice tanina i paropila d.d., Trg Marka Marulića 18, Zagreb, 1921.–1922., tlocrt prizemlja (Državni arhiv u Zagrebu)

A. Carnelutti, the Našice Factory of Tannin and Steam Sawmill d.d. Building, 18 Marka Marulića Square, Zagreb, 1921–1922, plan of the ground floor (State Archives in Zagreb)

A. Carnelutti, Upravna zgrada Našičke tvornice tanina i paropila d.d., Trg Marka Marulića 18, Zagreb, foto: 1925. (iz: Cako, 1995.)

A. Carnelutti, Administration building of the Našice Factory of Tannin and Steam Sawmill d.d., 18 Marka Marulića Square, Zagreb, photo of 1925 (from: Cako, 1995)

pročelja, s ponovno istaknutim ugaonim rizalitim, ova je poslovna četverokatnica s mansardom elemente secesije donekle zamijenila pročišćenom voluminoznošću racionalne arhitekture, s pročeljima gotovo bez ukrasa (gotovo modernije od istodobnih zgrada banaka Hüge Ehrlicha⁵¹).

Kao dobro školovan građevinar, Amadeo je došao na glas kao vrstan statičar, te je primljen za člana Hrvatskog društva inženjera i arhitekata. Nadogrudio je ili adaptirao niz funkcijom zahtjevnih građevina poput Kino-zgrade Urania–Helios d.d. u Variete–kazalište u Frankopanskoj ulici 10 (današnje Kazalište Gavella),⁵² Varietea u Ilici (danas Kazalište »Kerempuh«), oba nakon toga više puta adaptirana i robne kuće »Kastner & Oehler«, koju je natkrio staklenim kupolama. Izvodio je kupolu palače Burze arhitekta Viktora Kovačića dovršenu 1924. i Gradsku štedionicu s Gradskom kavanom (Trg bana Jelačića 10–10a) Ignjata Fischera 1924.–1930. Za arhitekta Fischera tvrtka 1926. realizira i dvokatnu poslovnu zgradu Jugoslavenske banke (Trg bana Jelačića 13 / Praška ul.) na mjestu ranije Jambrišakove zgrade.⁵³ Na Zelenoj potkovi Carneluttijevi su još

A. Carnelutti, Pregradnja kino-dvorane Urania–Helios u Variete-kazalište, Frankopanska ul. 10, Zagreb, 1920. (Državni arhiv u Zagrebu)

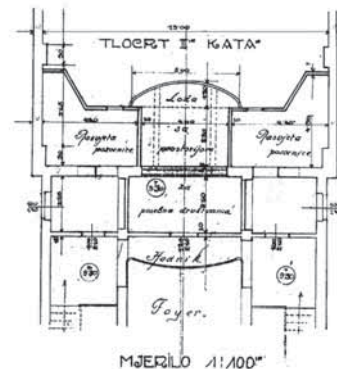
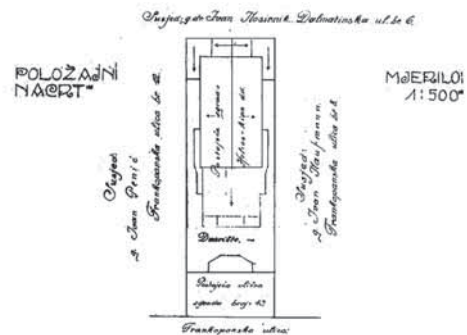
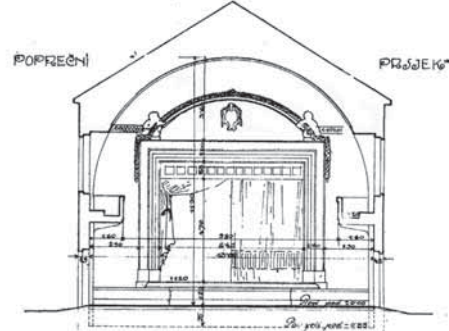
A. Carnelutti, Rebuilding of the Urania–Helios Cinema into the Variete Theatre, 10 Frankopanska St, Zagreb, 1920 (State Archives in Zagreb)

Immeuble de la Société à Zagreb.
Edificio propio a Zagabria.

Company's Offices at Zagreb.
Institutsgebäude in Zagreb.

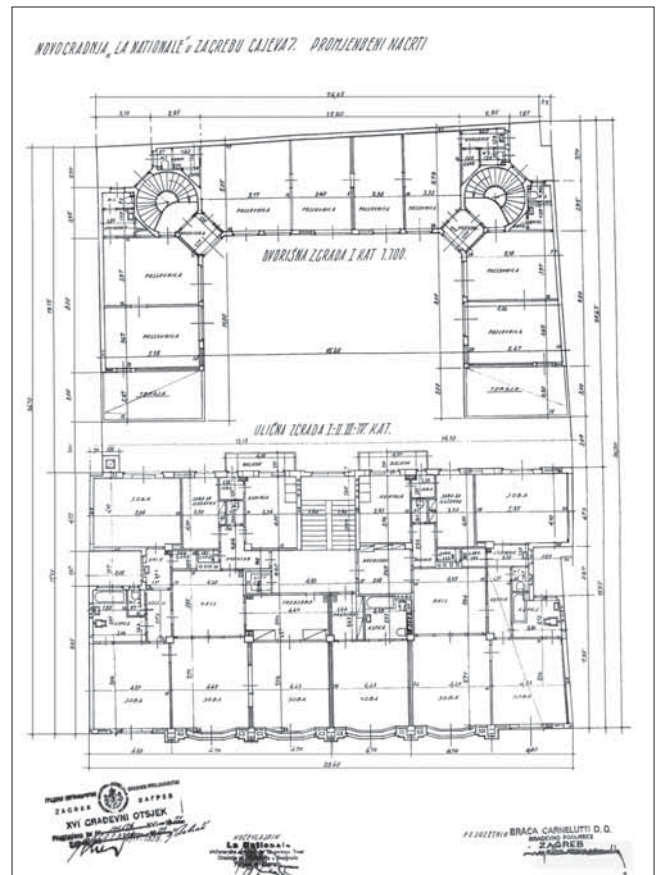
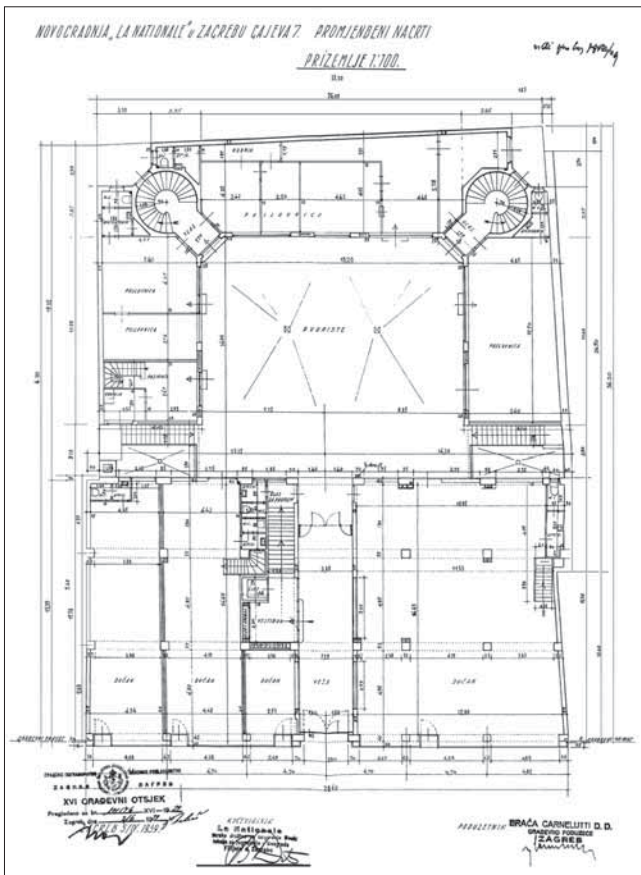
OSNOVA ZA PREGRADNJU KINO-ZGRADE URANIA-HELIOS D.D. U FRANKOPANSKOJ ULICI BR. 10 U VARIETE-KAZALIŠTE

OVJ. GRADITELJI

VLASTNIKI

ZAGREB U PROJEKTOVANJE 1920

A. Carnelutti, Zgrada La Nazionale, Gajeva ul. 7, Zagreb, 1938.–1939., tlocrt prizemlja (Državni arhiv u Zagrebu)

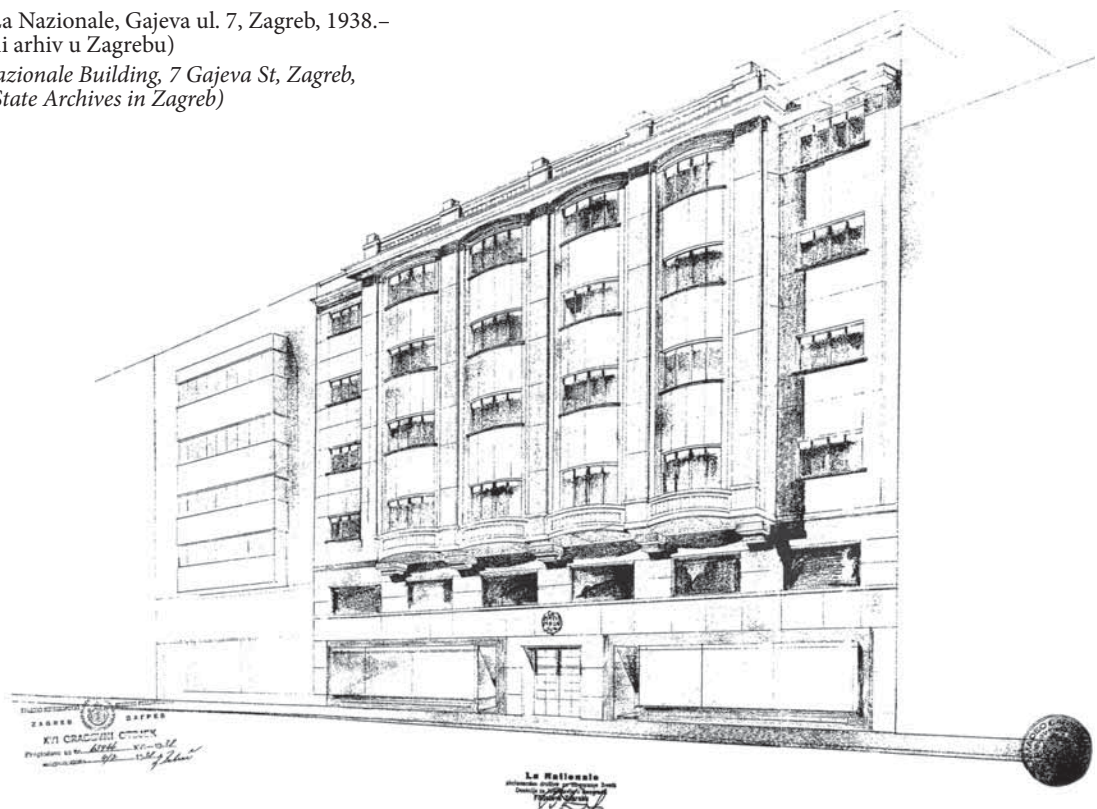
A. Carnelutti, the La Nazionale Building, 7 Gajeva St, Zagreb, 1938–1939, plan of the ground floor (State Archives in Zagreb)

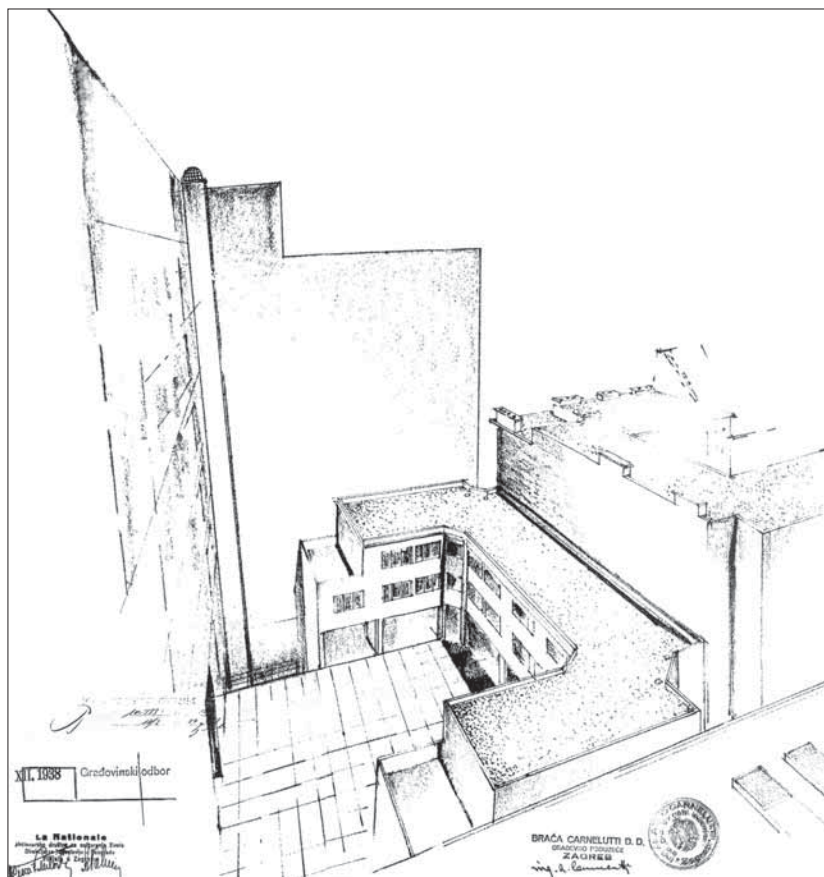
A. Carnelutti, Zgrada La Nazionale, Gajeva ul. 7, Zagreb, 1938.–1939., tlocrti katova (Državni arhiv u Zagrebu)

A. Carnelutti, the La Nazionale Building, 7 Gajeva St, Zagreb, 1938–1939, plans of the storeys (State Archives in Zagreb)

A. Carnelutti, Zgrada La Nazionale, Gajeva ul. 7, Zagreb, 1938.–1939., pročelje (Državni arhiv u Zagrebu)

A. Carnelutti, the La Nazionale Building, 7 Gajeva St, Zagreb, 1938–1939, elevation (State Archives in Zagreb)

A. Carnelutti, Zgrada La Nazionale, Gajeva ul. 7, Zagreb, 1938.–1939., aksonometrija dvorišne zgrade (Državni arhiv u Zagrebu)

A. Carnelutti, *La Nazionale Building*, 7 Gajeva St, Zagreb, 1938–1939, *axonometry of the courtyard building* (State Archives in Zagreb)

izvodili mnogo manjih zahvata: godine 1921. nadogradnju trećega kata na Mihanovićevoj 38 arhitekta Lava Kalde, a 1932. nadogradnju kuće Roxer na uglu Marulićeva trga 10 i Vodnikove ulice. Dvadesetih godina »Braća Carnelutti« projektiraju i grade reprezentativnu četverokatnicu »Jadranskog osiguranja« u Amruševoj 19 i zgradu »Radiše« u Ulici kneza Mislava. Godine 1931. sami investiraju gradnju najamne stambene četverokatnice u Ulici kneza Višeslava 13, na kojoj odčitavamo utjecaj talijanskog racionalizma,⁵⁴ a 1937. na nedalekoj lokaciji izvode znamenitu uglovnicu Penzionog fonda bankara arhitekta Drage Iblera u Martićevoj ulici 14c.⁵⁵ Braća Carnelutti su 1930. izlagala na Graditeljskoj izložbi u Umjetničkom paviljonu, a Amadeo je svojim projektom za Sokolski dom 1931. sudjelovao na izložbi natječajnih radova u Salonu Ulrich.⁵⁶

Uz profesionalni rad građevinaru Amadeo Carnelutti je od 1920-ih godina aktivan na raznim društvenim funkcijama, kao visoki dužnosnik SUZOR-a (Središnjeg ureda za osiguranje radnika) i potpredsjednik Trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu (1923.–1928.).⁵⁷ Njegova najbolja arhitektonska ostvarenja kombinacija su čvrstih oblika jasno proporcionirane racionalne arhitekture i kvalitetno izvedenih elegantnih, geometričnih dekorativnih detalja. Najznačajniji doprinos zagrebačkoj međuratnoj arhitekturi dao je dvama projektima u Gajevoj ulici 1930-ih godina. Kroz poslovnu zgradu Marić-Shell u Gajevoj ulici 5, posljednju značajnu realizaciju arhitekta Rudolfa Lubynskog iz 1932. godine, Amadeo Carnelutti je realizirao pješački trgovački prolaz prema Praškoj ulici 6. Poznati Marićev prolaz vrijedan je primjer art deco oblikovanja, čija se izvorna ideja s brojnim biranim detaljima (zaobljeni uglovi, fluorescentna rasvjetna tijela, crno-bijeli rasteri, mesingani rubovi i sl.) uspjela očuvati do danas.⁵⁸ To je iskustvo bilo dragocjeno, pa je samo nekoliko godina poslije dobio zadatak projektiranja susjedne lokacije – poslovno-stambene zgrade La Nazionale u Gajevoj ulici 7. Za razliku od Lubynskoga, koji projektira dvostruku zgradu sa zajedničkim stubištem, Carnelutti svoju stambeno-poslovnu zgradu komponira of dva odvojena volumena: of visokogradnje s dućanima u prizemlju i stanovima na katu, smještene u punoj širini uz uličnu frontu i sa širokom vežom po sredini, te odvojenoga

A. Carnelutti, Gajeva ul. 7, Zagreb
A. Carnelutti, 7 Gajeva St, Zagreb

nižeg dvorišnog dijela U-tlocrta s poslovnicama, potisnutoga do ruba parcele, sa simetrično smještenim kružnim stubištima u kutovima. Na svakoj etaži stambene četverokatnice nalaze se po jedan prostrani četveropolsobni i jedan troipolsobni stan te obvezna garsonjera, kakve već u to doba nalazimo na obližnjem Zakladnom bloku. U rješenju širokoga glavnog pročelja Carnelutti se referira na Lubynskog, pa prizemlje i mezanin ostakljuje na srodan način, no naglasak je na srednjem dijelu zgrade, koji

od visine katova rizontalno izbacuje i daje modernističke polegnute prozore u izlomljenoj art deco varijanti.

Zbog tajnih pregovora s Italijom potkraj tridesetih godina Vojni sud u Zagrebu osudio je Amadea Carneluttija 1945. godine na prisilni rad, dok je tvrtka 1947. najprije bila konfiscirana, a zatim rasformirana. Amadeo Carnelutti se potom zaposlio u Institutu za naftu u Zagrebu i gradio industrijska postrojenja u Slavonskom Brodu i Sisku.

Bilješke

- 1
PAVAO JUŠIĆ, Arhitekt Hermann Bollé, u: *Čovjek i prostor*, 57 (1956.), 1.
- 2
JOSIP BUTURAC, Marija Bistrica 1209–1980., Marija Bistrica, 1980., 50.
- 3
OLGA MARUŠEVSKI, Obnova hodočasničke crkve Majke Božje Snježne u Mariji Bistrici 1874.–1882., u: *Iz riznice Marije Bistrice*, Muzeji Hrvatskog zagorja, Gornja Stubica, 1998., 18–24.
- 4
MARIA PAGANI, L' emigrazione friuliana dalla meta del secolo XIX al 1940, Arti Grafiche Friuliane, Udine, 1968.; ALESSANDRO VIGEVANI, Friuliani fuori di casa in Croazia e in Slavonia, u: *Opuscoli della Societa Filologica Friuliana*, 13 (1950.), D. Del Bianco & Figlio, Udine, 23–27.
- 5
Vidi: Katalog zgrada, u: IVO MAROEVIĆ, Sisak – grad i graditeljstvo, Sisak, 1998. (2. izd.).
- 6
Poznat uglavnom kao sisački graditelj, A. Colussi potpisuje projekte i izvedbe nekih kuća i u Zagrebu, npr. Gundulićeva 19 / Masarykova, uglavnica iz 1895. godine.
- 7
Po Kleinovu projektu izvedeni su veža i istočno krilo, dok je zapadno krilo sa stubištem za novog vlasnika projektirao Kuno Waidmann, a izveo već Carnelutti 1885. godine. – VLADIMIR BEDENKO, Franjo Klein i razvoj historicističke arhitekture u Zagrebu, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000., 99.
- 8
LELJA DOBRONIĆ, Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova, Zagreb, 1983.; SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, Zagrebačka zelena potkova, Zagreb, 1996.
- 9
DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, Sokolski dom u Zlataru, u: *Kaj*, 1–2 (2005.), 135.
- 10
OLGA MARUŠEVSKI, Iso Kršnjavi kao graditelj, Zagreb, 1986., 130.
- 11
Na podatku zahvaljujem arhitektu Paolu Tomaselli.
- 12
DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, I Carnelutti, una famiglia di costruttori friuliani in Croazia, u: *Migrazione dei saperi tra Balcani e Danubio*, Territori. Periodico Internazionale di Realzioni Culturali (tematski broj), Pasian di Pratto (Udine), 1, 2007., 8–27.
- 13
Carneluttijev rodni kraj teško je stradao u potresu 1976., što otežava istraživanje njegova djelovanja prije dolaska u Mariju Bistricu.
- 14
VLADIMIR BEDENKO (bilj. 7), 87–99.
- 15
IVO MAROEVIĆ, Graditeljska obitelj Grahor, Zagreb, 1968., 75.
- 16
DRAGINJA JURMAN KARAMAN, O građevinskom čehu u Zagrebu (povodom cehovskih skupština od 1834.–1872. godine), u: *Čovjek i prostor*, 14 (1954.), 1.
- 17
LELJA DOBRONIĆ, Zaboravljeni zagrebački graditelji, Muzej grada Zagreba, Zagreb, 1962.
- 18
Građevinska dokumentacija je iz Građevnog odjela Državnog arhiva u Zagrebu (DAZ). Za tisak je presnimke kompjutorski obradila Marinka Fruk. Fotografije, ako nije drugačije naznačeno, snimila je autorica teksta.
- 19
ŽARKO DOMLJAN, Stambena arhitektura Hermanna Bolléa, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000., 84–85.
- 20
LELJA DOBRONIĆ, Zagrebački ljetnikovci druge polovine devetnaestog stoljeća, u: *Iz starog i novog Zagreba*, 3 (1963.), 164.
- 21
KUNO WAIDMANN, Villa des Herrn Prof. Dr. Lobmayer in Agram, u: *Allgemeine Bauzeitung*, 1889., 96; DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, Prilog poznavanju opusa Kune Waidmanna, u: *Radovi IPU*, 23 (1999.), 172–174.
- 22
Ljetnikovcu je nad cijelim prizemljem nadograđen kat tijekom adaptacije 1928. godine.
- 23
O ovom građevnom tipu više: LEILA EL-WAKIL, Batir la campagne, Georg editeur, Genève, 1988.

- 24
IVANKA REBERSKI, Đuro Carnelutti, u: *Hrvatski biografski leksikon*, 2 (1989.), 595–596.
- 25
Za podatak zahvaljujem dr. Ratku Vučetiću.
- 26
KSENIJA PETRIĆ – DANUTA MISIUDA, Krapina – konzervatorsko-urbanistička dokumentacija za PUP centar, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, 1986.
- 27
ALEKSANDAR FREUDENREICH, Prosvjetna ognjišta, Ministarstvo narodne prosvjete, Zagreb, 1943., 39.
- 28
Sljedeće građevine toga tipa pojavit će se tek u drugom desetljeću 20. stoljeća, a svojevrsan je vrhunac u trećoj i četvrtoj dekadi.
- 29
RUDOLF STROHAL, Grad Karlovac opisan i orisan, Karlovac, 1906.
- 30
ALEKSANDAR FREUDENREICH (bilj. 27), 40.
- 31
OLGA MARUŠEVSKI (bilj. 10), 125–126.
- 32
Spominju se graditelji Simon i Ružinski, koji (u koautorstvu s arhitektom Freudenreichom) 1927. podižu Hrvatski dom u Virovitici; graditelj Pavao Blažeković podiže 1938. Hrvatski dom u Samoboru; graditelj Gjuro Kahn 1940. gradi Hrvatski dom u Varaždinu.
- 33
MILJENKA FISCHER, Arhitektura u Koprivnici u 20. stoljeću, u: *Koprivnica – grad i spomenici*, 1986., 145–147. i 163.
- 34
U toj je kući stanovala obitelj kasnije priznatog zagrebačkog arhitekta Slavka Löwyja, koja je u prizemlju držala »trgovinu pokućstvom i staklenom robom«.
- 35
Građevinska dokumentacija »Danica«, Kartografska zbirka, Muzej grada Koprivnice; DRAGUTIN FELETAR, Industrija Podravine, Savez geografskih društava Hrvatske, Zagreb, 1984.; DRAŽENKA JALŠIĆ ERNEČIĆ, Historicistička arhitektura sjeverozapadne Hrvatske, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000., 201–202.
- 36
Nekoliko godina poslije Janko Grahor stariji kući je nadogradio kat, a prizemlje je jače adaptirano u međuratnom razdoblju. – SNJEŠKA KNEŽEVIĆ (bilj. 8), 404 i 446.
- 37
Nacrti za dom dr. Ante Starčevića, u: *Hrvatska*, 19. 05. 1894.
- 38
Wettbewerb Forstheim in Agram, u: *Wiener Bauindustrie Zeitung*, 18. 02. 1897.
- 39
SNJEŠKA KNEŽEVIĆ (bilj. 8), 358.
- 40
SNJEŠKA KNEŽEVIĆ, Zelena potkova u Zagrebu, u: *Historicizam u Hrvatskoj*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2000., 109–110.
- Darja Radović Mahečić: Graditeljska obitelj Carnelutti (1879. – 1947.)
- 41
ALEKSANDER LASLO, Lica moderniteta 1898–1918: zagrebačka arhitektura secesijske epohe, u: *Secesija u Hrvatskoj*, Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2003., 27.
- 42
Prema građevinskoj dokumentaciji Državnog arhiva u Zagrebu (DAZ).
- 43
Ibid.
- 44
ŽARKO DOMLJAN, Arhitekt Ehrlich, Zagreb, 1979., 67.
- 45
Izvor: <http://deu.archinform.net/arch/> 25. 09. 2006.
- 46
IVANKA REBERSKI (bilj. 24), 595–596.
- 47
ALENKA KOŠIŠA ČIČIN-ŠAIN, Donjogradske uglovnice kao element prostorne artikulacije grada, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, 1986. (magistarski rad, rukopis).
- 48
DARJA RADOVIĆ MAHEČIĆ, Socijalno stanovanje međuratnog Zagreba, Zagreb, 2002., 37.
- 49
AMADEO CARNELUTTI, Problem novogradnja u velikim gradovima sa posebnim obzirom na grad Zagreb, u: *Tehnički list*, 1919., 122–123.
- 50
ŽELIMIR CAKO, Đurđenovac kronika, Đurđenovac, 1995., 67–69 i 106.
- 51
Projekt nadogradnje iz 1956. za »Exportdrvo« izradio je Gustin, a 1957. dovršio Stjepan Planić.
- 52
S., Zagrebačko dramsko kazalište, u: *Čovjek i prostor*, 22 (1955.), 3.
- 53
OLGA MARUŠEVSKI, Od Manduševca do Trga Republike, Zagreb, 1987., 76.
- 54
MIRJANA STIPETIĆ, Urbanistička cjelina Zagreb–istok , I. dio, u: *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, 1–6 (1975.), 38–62.
- 55
ŽELJKA ČORAK, Bollé u funkciji grada, u: *Život umjetnosti*, 26–27 (1978.), 22–31.
- 56
TAMARA BJAŽIĆ KLARIN, Internacionalni stil – izložbe međuratnog Zagreba (1928.–1941.), u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 31 (2007.), 320–321.
- 57
Spomenspis Trgovačke i obrtničke komore u Zagrebu, Zagreb, 1927., 153–154.
- 58
Fotografija izvornog izgleda Marićeva prolaza objavljena je u: LJUBOMIR ILITCH, L'architecture en Yougoslavie, u: *L'Architecture d'aujourd'hui*, 6 (1933.), 52–53.

Summary

Darja Radović Mahečić Carnelutti Family of Builders

The name of the Carneluttis, a family of builders, is inescapable when the architecture of cities and towns of north west Croatia at the end of the 19th and in the early 20th century is concerned. During their almost seven-decades-long activity, for two generations, the Carneluttis produced more than two hundred buildings, many of which are staples in any image of Zagreb, and particularly that of smaller towns. The family came from the Italian province of Friuli, which during history had been the scene of strong migratory processes. The founder of the construction enterprise, Gjuro Carnelutti (1854–1928) learned to be a bricklayer in his native Friuli, and went on developing his skills at building sites. He arrived in Croatia to work on the renovation of the pilgrimage parish church in Marija Bistrica, which was led by the German architect Herman Bollé, with whom the beginning of his career in Croatia is linked with. Just like Bollé, in 1879 Carnelutti settled down in Zagreb and founded the firm »Gjuro Carnelutti builder in Zagreb«, and built up an all-rounded construction practice. At the beginning he was only a contractor, but was soon designing and building, mainly around Zagreb, which after the earthquake of 1880 was being vigorously expanded and refurbished. Carnelutti gradually adopted the current architectural language, and in some city areas built according to the proper conventions: villas in Nazorova Street on the northern foothills, elegant four storey buildings on the squares along the grand garden framework of the new city centre in Zagreb, the Green Horseshoe, and more modest two or three storey buildings in smaller streets in the western part of town. The quality of his construction, the recognisable choice of neo-Renaissance style, and the raising of some of the first public buildings in small towns (Zorin Dom in Karlovac for example or the City Savings Bank and Real High School in Koprivnica) and in particular industrial plants (Danica in Koprivnica, individual phases of the big factories in Zagreb) put his name into chapters that sum up the architecture of Historicism in Croatia. In this context Gjuro Carnelutti constitutes a kind of exception, for he did jobs that in other conditions were won by the younger generation of trained architects, who were just at that time arriving from abroad with a degree in their pockets aiming to make a place for themselves with

their knowledge and activity on the Croatian architectural scene. Carnelutti operated successfully at the time when there were no hard and firm links between architects and builders, but when the more demanding projects in Zagreb began to pass him by, he directed his activity to smaller cities, until he withdrew entirely to Daruvar in 1909. The last important building in Zagreb, the Sonnenberg House in 1907, shows a powerful change of taste and a turn towards Art Nouveau. Gjuro Carnelutti and his prolific contracting and design firm are in this country an important bridge between the guild-based builders and professional architectural studios. His sons carried on the enterprise, now called Carnelutti Brothers (braća). The elder son, Ubaldo (1877–1953) was a builder who had been trained in Zagreb and at the Engineering College in Klagenfurt, and worked as operational manager. Better known is the younger son, the engineer Amadeo Carnelutti (1885–1955), who went to high school in Graz, and in 1907 graduated in civil engineering at the Engineering College in Munich, where he was assistant to Professor E. Mörsch, until he took over his father's company in Zagreb in 1909. The range of jobs of the enterprise was still very broad – from the building of apartment buildings and grand public edifices to numerous extensions and additions (for example, today's Gavella and Kerempuh theatres, the Nama Store in Zagreb) to contracting for civil engineering works, for Amadeo understood new building technology well and had the reputation of being an outstanding structural expert. We tend to put his most important designs and built works under the denomination of Art Deco, such as the extant interior decoration of Marić's Passage of 1930 and the elegant mixed purpose building called La Nazionale in Gajeva Street in Zagreb of 1938. In the period between the wars he was a senior official of the Central Office for the Insurance of Workers and Vice-President of the Chamber of Commerce and Trades in Zagreb (1923–1928). In 1945 he was condemned for collaborating with fascist Italy; however, he took a job in the Institute for Oil in Zagreb; the Carnelutti enterprise formally stopped working in 1947.

Key words: Carnelutti, Zagreb, architecture, Historicism, Art Deco